

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 327.8:551.583:330.34:339.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2025-3-17>

Запукхляк В. З.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Західноукраїнського національного університету

Іващук О.В.

доктор філософії, старший викладач кафедри міжнародної економіки
Західноукраїнського національного університету

Zapukhlyak Vitaliy

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow
West Ukrainian National University

Ivashchuk Oleh

Doctor of Philosophy,
Senior Lecturer of the Department of International Economics
West Ukrainian National University

БАГАТОВЕКТОРНА ЕКОНОМІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ТА ЇЇ КЛІМАТИЧНИЙ ВИМІР: ВПЛИВ НА ГЛОБАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОГРЕС

MULTIVECTOR ECONOMIC DIPLOMACY AND ITS CLIMATE DIMENSION: IMPACT ON GLOBAL ECONOMIC PROGRESS

У статті обґрунтовано роль кліматичної дипломатії у забезпеченні глобального економічного прогресу. Аргументовано багатофункціональність економічної дипломатії та відсутність єдиних підходів до виокремлення її видів, запропоновано розглядати кліматичну дипломатію як її складову. З'ясовано масштабістність кліматичних змін в останні десятиліття. Проаналізовано історичний тренд зміни клімату, виокремлено основні тенденції й глобальні температурні аномалії. Визначено роль екстремальних подій в кліматичних викликах. Акцентовано увагу на проблемі внутрішньопереміщених осіб внаслідок стихійних лих. Узагальнено складності щодо вирішення проблеми «кліматичні біженці». Підтверджено, що кліматична дипломатія охоплює також питання конкуренції за доступ до ресурсів. Виокремлено основні характеристики кліматичної дипломатії та аргументовано, що вона охоплює економічні інтереси, екологічні пріоритети та соціальний розвиток, тому важливо знайти баланс між цими складовими. Запропоновано вектори розвитку кліматичної дипломатії для підтримання глобального економічного прогресу.

Ключові слова: світовий порядок, глобальний економічний прогрес, економічна дипломатія, кліматична дипломатія, кліматичні зміни, кліматичні біженці, природні лиха, економічний розвиток, сталий розвиток, інновації, економічні інтереси.

The article substantiates the role of climate diplomacy in ensuring global economic progress. The multifunctional nature of economic diplomacy is argued. The absence of unified approaches to the classification of types of economic diplomacy is confirmed, and an original typology is proposed. Climate diplomacy is suggested to be considered as an integral component of economic diplomacy. The magnitude of climate change in recent decades is identified, and it is argued that this problem has a complex and multidimensional nature. The historical trend of climate change is analysed, and the main tendencies of climate transformation and global temperature anomalies are determined. The role of extreme events in shaping climate-related challenges is defined. The consequences of recorded disasters and their distribution among countries with different levels of economic development are examined in dynamics.

Attention is drawn to the problem of internally displaced persons resulting from natural disasters, the number of whom increases every year. The complexity of addressing the issue of "climate refugees" is outlined. It is confirmed that climate diplomacy also encompasses issues of competition for access to resources, such as water, which has significant implications for economic and social development. It is revealed that, in view of climate challenges, the issue of access to water will become increasingly acute. The main characteristics of climate diplomacy are identified. It is argued that climate diplomacy embraces economic interests, environmental priorities, and social development; therefore, it is essential to find a balance between these components when fulfilling international commitments. It is confirmed that countries' participation in international climate agreements does not always reflect a fair distribution of obligations. Hence, the key task of climate diplomacy lies in maintaining the multilateral format of climate policy. Vectors for the development of climate diplomacy to support global economic progress are proposed: fostering a culture of understanding global climate problems and their long-term consequences; employing climate diplomacy to reduce a country's dependence on geopolitical risks associated with fossil fuel reliance; expanding the use of new financial instruments; creating conditions for innovation implementation in countries; and establishing a system of trade preferences for countries whose products have a low carbon footprint.

Keywords: world order, global economic progress, economic diplomacy, climate diplomacy, climate change, climate refugees, natural disasters, economic development, sustainable development, innovation, economic interests.

Постановка проблеми. У ХХІ ст. зовнішня політика країн під впливом багатовекторних глобальних трансформацій набуває нових характеристик і формує нові завдання. Світовий порядок зазнає постійних змін, тому кожна глобальна подія, яка певним чином впливає на інтереси більшості країн, приводить до зміни основних акторів або зміщення їхніх позицій у глобальному просторі, домінування різних цінностей і принципів розвитку, зміни балансу сил. Це закономірно, бо кожна країна має власні аксіологічні умови розвитку, культурні й ідеологічні цінності, традиції та практики міжнародної співпраці. Такі відмінності ускладнюють досягнення компромісу та безконфліктного співіснування у глобальному просторі. Разом з тим, у світі спостерігається консолідація інтересів країн в тих сферах, де вони мають наближені економічні пріоритети. Одним із найбільш ефективних інструментів їх реалізації виступає економічна дипломатія. Як зазначають українські науковці Ю. Орловська та М. Деркач, «...геоекономіка приходить на зміну геополітиці і стає ключовою задачею для основних акторів на міжнародній арені, а економічна сила стає вирішальною у визначенні першості або підпорядкованості держав у міжнародній системі» [1]. В умовах формування нового світового порядку країни долають глобальні виклики та перешкоди, серед яких кліматичні зміни, технологічна поляризація, економічна нерівність, соціальна поляризація, тому економічна дипломатія розширює свої межі, охоплюючи ці проблеми, сприяючи глобальній економічній стабільності та економічному прогресу й формуючи нові напрямки, зокрема, кліматичну дипломатію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових дослідженнях проблематика кліматичних змін та кліматичної дипломатії не є новою, існують дослідження як міжнародних організацій, так і науково-дослідницьких інституцій. Питання кліматичної дипломатії як «м'якої сили» в контексті українського та зарубіжного досвіду досліджували О. Івасечко та Я. Турчин [2], Є. Тихомирова [3]. Варто відзначити і значний інтерес наукової спільноти до питань кліматичної політики ЄС та основних векторів її кліматичної дипломатії [4]. Окремо в останні роки виділяється такий вид ди-

пломатії як екологічна дипломатія, зокрема, цьому напрямку приділила значну увагу в своїх працях А. Бохан [5]. Разом з тим, під впливом глобальних трансформацій змінюються підходи до кліматичної дипломатії, і вона тісно переплітається з питаннями економічного розвитку та прогресу, фінансуванням екологічних ініціатив та соціальною дивергенцією. Зазначене підкреслює зростання її ролі як складової економічної дипломатії у досягненні глобального економічного прогресу.

Метою цієї статті є обґрунтування ролі багатовекторної економічної дипломатії з акцентом на її кліматичний вимір у забезпеченні глобального економічного прогресу із врахуванням кліматичних змін.

Виклад основних результатів дослідження. Економічна дипломатія посідає важливе місце у системі міжнародних відносин, оскільки дає можливість країнам, використовуючи економічні інструменти, захищати та просуvaluвати національні інтереси, розширювати формат міжнародної співпраці та встановлювати відносини з іншими державами на умовах партнерства. Особливістю економічної дипломатії є її вплив не лише на економічні відносини між акторами міжнародних відносин, а й на зміну геополітичного ландшафту та формування глобальної економічної політики, поєднуючи конкуренцію і співпрацю. В. Залізнюк, досліджуючи економічну дипломатію, обґрунтовує необхідність економізації зовнішньої політики, яку трактує як комплекс заходів, що реалізують державні та приватні інститути «шляхом інтеграції держави у світовий ринок за такими напрямками: сприяння розширенню ринків вітчизняних товарів і послуг, залучення іноземних інвестицій, інтеграція економіки країни в регіональну та міжнародні асоціації, а також забезпечення інформаційної підтримки та безпеки громадян за кордоном у сфері їх життєдіяльності» [6].

Багатофункціональність економічної дипломатії простежимо на основі аналізу кроссекторальних взаємодій нового світового порядку за основними секторами (рис.1). Успішна економічна дипломатія не лише залежить від цих секторів, вона має взаємний вплив на них.

Сучасна архітектура економічної дипломатії є цілісною композиційною структурою, що відобра-

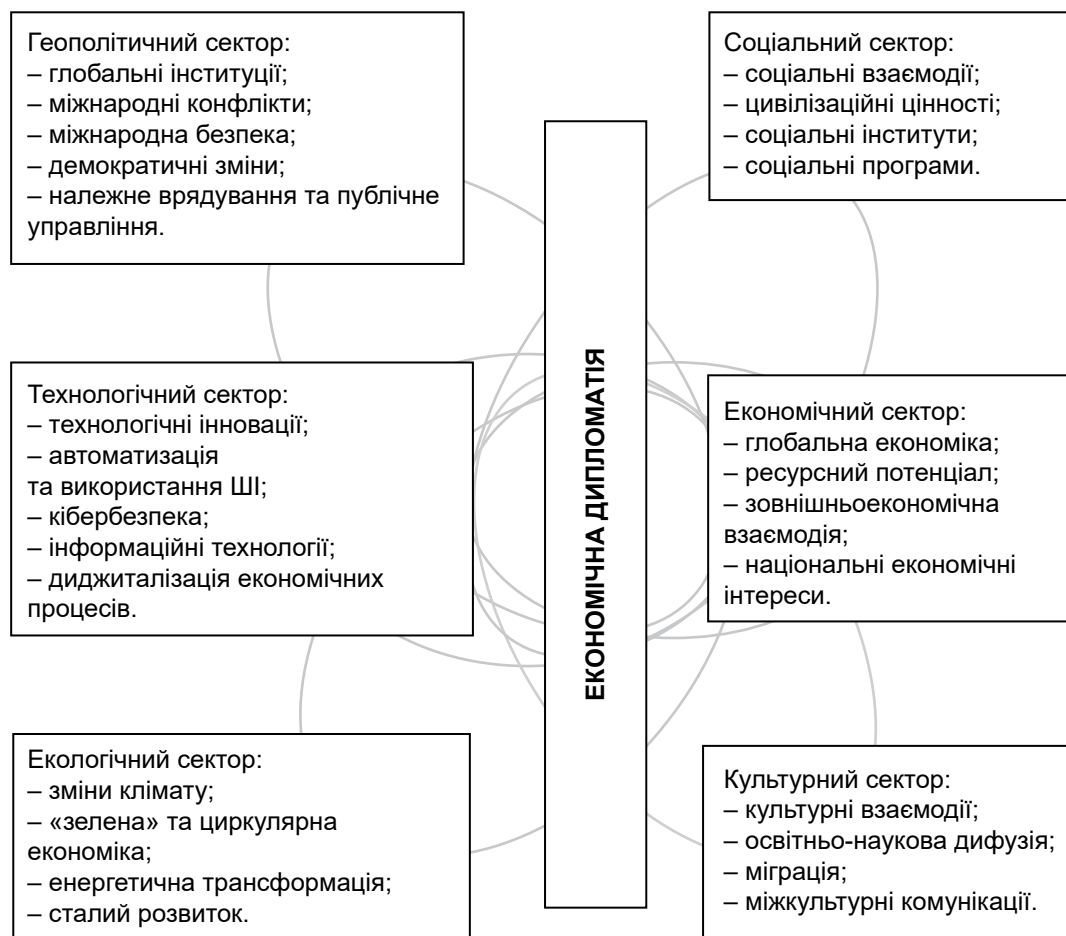

Рис. 1. Економічна дипломатія в матриці кроссекторальних взаємодій нового світового порядку

Джерело: розроблено авторами

жає інтеграційні зв'язки між її елементами і складну систему кроссекторальних взаємодій нового світового порядку; об'єднує функціональні, просторові й інституційні прояви економічної дипломатії; враховує основні її орієнтири: економічний розвиток та належне врядування, соціальний і технологічний прогрес, екологічно стає суспільство.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність чітко визначеної класифікації видів економічної дипломатії. З огляду на це, до основних її видів пропонуємо зарахувати ті, що спрямовані на просування національних економічних інтересів країн: комерційна або бізнес-дипломатія, торговельна дипломатія, фінансова дипломатія, інвестиційна дипломатія, енергетична дипломатія, технологічна дипломатія, цифрова дипломатія, кліматична дипломатія, культурна дипломатія, освітньо-наукова дипломатія. Кожна з них може існувати відокремлено одна від одної, але у симбіозі вони формують економічну дипломатію та забезпечують синергійний ефект для позиціонування країни за кордоном і підтримання економічного прогресу.

З огляду на зростаючий вплив екологічних проблем на прийняття економічних рішень та поглиблення соціальної згуртованості або розшарування суспільства, питання кліматичної дипломатії

набуває нових сенсів. Кліматичні зміни практично у всіх дослідженнях виступають мегатрендами з огляду на їх глобальний масштаб та вплив на усі сфери – починаючи від економіки до політики, технологій та культури; довгострокові впливи та здебільшого незворотність. Саме тому кліматичні виклики потребують не лише пристосування до нових умов, а масштабної трансформації, бо вони справді перейшли з стану викликів до загроз: «концентрація вуглекислого газу в атмосфері досягла найвищого рівня за останні 800 000 років; у глобальному масштабі кожен з останніх десяти років окремо був десятима найтеплішими роками за всю історію спостережень; кожен з останніх восьми років встановлював новий рекорд тепломісткості океану; 18 найнижчих площ арктичного морського льоду за всю історію спостережень були зафіксовані за останні 18 років; темпи підвищення рівня моря подвоїлися з початку супутникових вимірювань» [7] та ін.

Глобалізаційні процеси активно вплинули на зміну ролі людини в цих процесах, її культурне життя та свідомість, самоідентичність. Про вплив кліматичних змін на культурне середовище та сталий розвиток зазначають грецькі науковці у праці [8], встановивши за результатами розрахунків, що цей вплив є негативним. Отримані результати

дослідники пояснюють наступним чином: «зміна клімату призводить до екологічних зрушень, вона одночасно чинить надмірний тиск на традиційний спосіб життя, порушуючи громадську діяльність та спільний досвід, що формують основу культури. Наприклад, у суспільствах, що залежать від сільськогосподарства чи рибальства, зміни погодних умов можуть мати катастрофічні наслідки для засобів до існування, впливаючи на соціальні структури, ритуали та залученість громади. Як наслідок, це негативно впливає на формування та збереження культурної ідентичності, що, своєю чергою, має хвильовий ефект на сталий розвиток» [8].

Група шведських науковців підійшла до цього питання з іншого боку – як ціннісні установки в країнах впливають на комунікації щодо зміни клімату та наголошують на наступному аспекті: «культурні перспективи складаються з переконань і цінностей, що впливають на прийняття рішень у сфері довкілля; культурні перспективи впливають на сприйняття (наукових) доказів» [9].

Аналізуючи історичний тренд зміни клімату (рис. 2), можемо зробити наступні висновки. Світ увійшов у фазу прискореного потепління: 2023 рік став найтеплішим у спостереженнях за 174 роки, випередивши рекордні 2016 та 2020 роки (близько $+1,45^{\circ}\text{C}$ до доіндустріального рівня) [10]; паралельно на цей тренд накладаються такі як підняття рівня моря і температури океану, швидкість танення льодовиків, тощо. У продовження цих процесів 2024 р. став роком небувалого глобального потепління, коли температура піднялася вище $+1,5^{\circ}\text{C}$ [11].

У 2023 р. за червень-грудень кожен місяць був рекордним порівняно з іншими роками, вересень став аномальним, що, певною мірою, пов'язане із зростанням концентрації парникових газів та різким переходом від La Niña до El Niño [12]. 2024 рік продемонстрував також підвищення температури за місяцями: «протягом 11 місяців та близько 75% днів середня глобальна температура поверхні повітря була більш ніж на $1,5^{\circ}\text{C}$ вищою за доіндустріальний рівень. З січня по квітень та з жовтня по грудень спостерігалися найвищі середньомісячні аномалії – від $1,58^{\circ}\text{C}$ до $1,78^{\circ}\text{C}$. Щомісячні значення з травня по вересень становили від $1,48^{\circ}\text{C}$ до $1,54^{\circ}\text{C}$ » [13].

У цьому контексті хочемо акцентувати увагу на комплексній проблемі клімату, яка торкається не лише факту підвищення температури та зростання викидів, наприклад, «атмосферні великомасштабні схеми циркуляції та пов'язані з ними атмосферні процеси є важливими визначальними чинниками регіонального клімату. Відповідно, вони також суттєво впливають на величину, частоту та тривалість екстремальних явищ. Зміни схем циркуляції, пов'язані з контрастом нагрівання суші та океану, які впливають на мусонні циркуляції, призводять до сильних опадів уздовж прибережних регіонів у Східній Азії. Зміни у погодних системах супроводжуються змінами частоти й інтенсивності екстремальних вітрів, екстремальних температур і екстремальних опадів на тлі термодинамічної відповіді екстремальних явищ на потепління» [14].

Зростання інтенсивності екстремальних подій має негативні наслідки для людства. Так, це по-

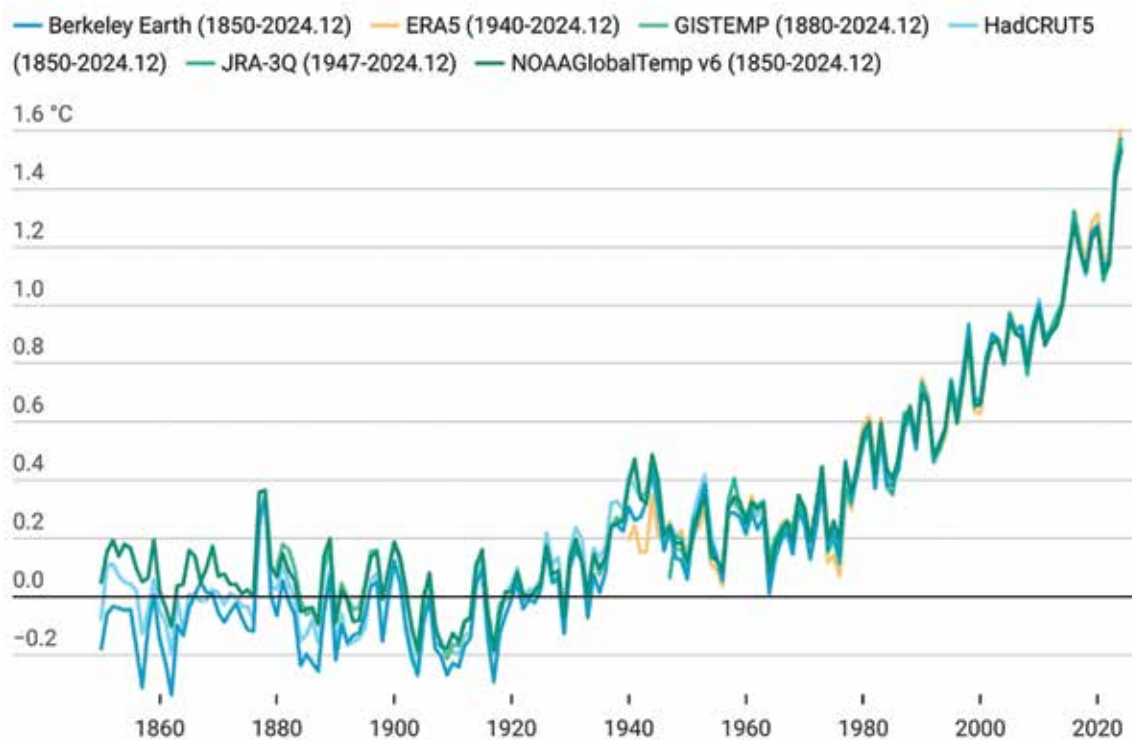

Рис. 2. Динаміка середньорічних змін глобальної температури 1850–2024 рр.

Джерело: [11]

значається негативно на здоров'ї людей. Як зазначається у звіті Всесвітньої метеорологічної організації [15], за період 1970–2019 рр. відбулося 22 326 лих, наслідками яких було 4 607 671 смертей та 4,92 трильйона доларів США збитків (рис.4). Серед усіх зареєстрованих катастроф за цей період 62% подій, 80% смертей і майже всі (99%) економічні втрати припадали на природні лиха (а не на техногенні). Тобто, коли дивитися на повний масив катастроф, саме стихійні лиха (землетруси, повені, шторми, посухи, екстремальна температура тощо) були головним джерелом людських втрат і збитків. «З 22 326 катастроф 11 072 були пов'язані з погодними, кліматичними та водними явищами» [15].

Аналітичний огляд розподілу наслідків природних лих за рівнем розвитку країн у 1970–2019 рр. [15] показує нерівномірну картину та значну асиметрію. За досліджуваний період було зафік-

совано понад 11 тисяч погодних і кліматичних катастроф, які забрали життя понад 2 млн осіб та спричинили прямі економічні втрати обсягом близько 3,6 трильйона доларів США. Безперечно, катастрофи трапляються у різних країнах, але їхні наслідки – людські та фінансові – розподіляються асиметрично залежно від рівня розвитку економіки та доходів населення. Найбільша кількість природних лих була зареєстрована в країнах, що розвиваються (за класифікацією ООН) – 71%. У розподілі Світового банку практично однаковою є частка для країн із високим доходом, вище середнього і нижче середнього, тоді як на країни з низьким рівнем доходу припадало лише 12%. Така ситуація не відображає реальної картини, адже не завжди в таких країнах чітко працює система моніторингу, тому не завжди природні лиха вчасно фіксуються. Більше ніж 90% усіх смертей від природних лих припадають на країни, що розви-

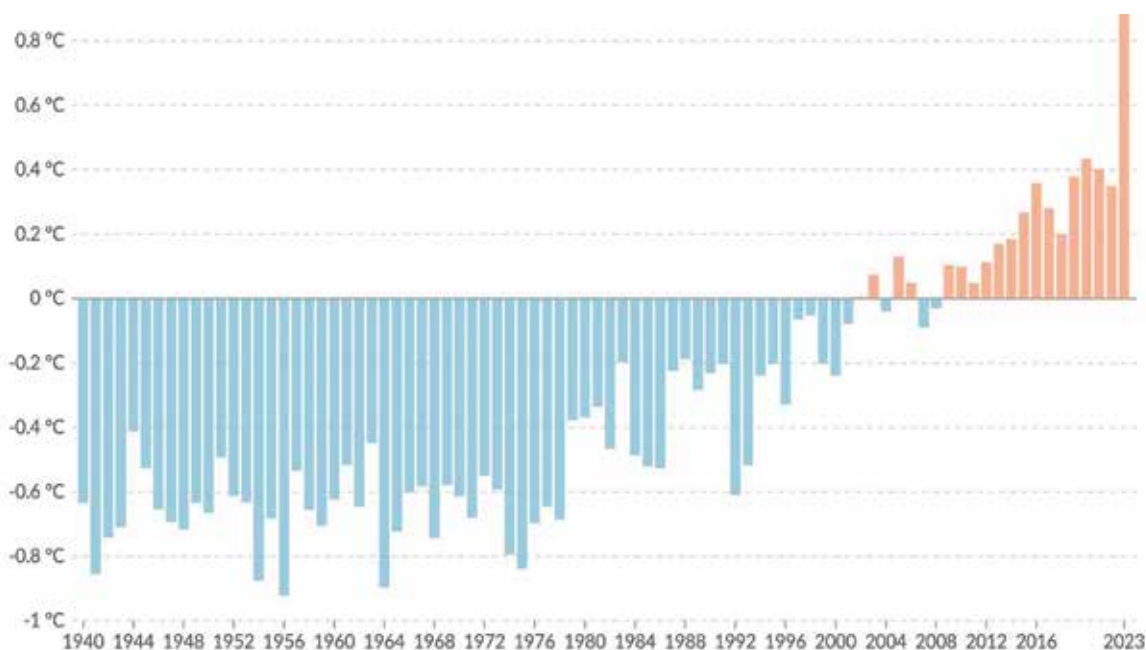

Рис. 3. Глобальні температурні аномалії у вересні (щороку) щодо середнього за 1991–2020 рр.

Джерело: [10]

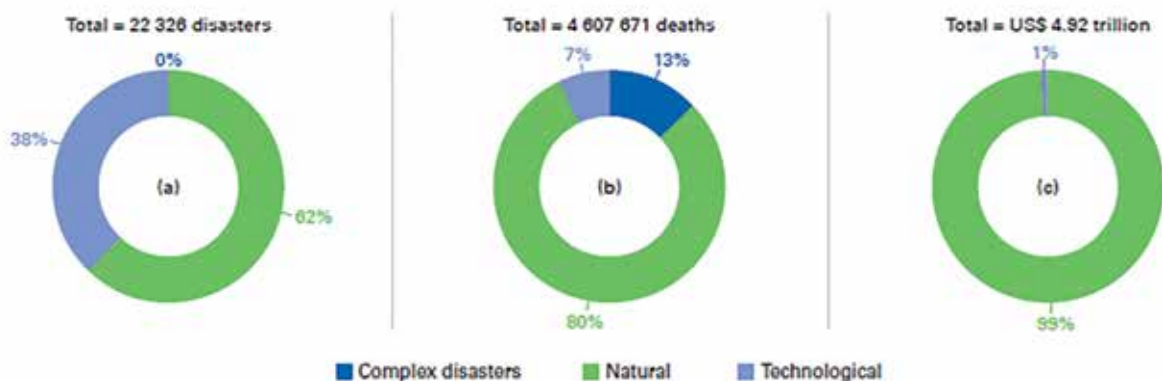

Рис. 4. Наслідки зареєстрованих лих (складні лиха, природні, техногенні) за 1970–2019 рр.

Джерело: [15]

ваються, причому найбільша частка зосереджена у групах з доходами низькими і нижчого-середнього. Це вказує на системну вразливість, бо в цих країнах є проблема інституційного та інфраструктурного характеру, яка проявляється у слабкій системі раннього оповіщення, якості житла, соціально-економічній вразливості. Економічні втрати найбільші саме у розвинених країнах, для яких характерною є розвинена інфраструктура, об'єкти енергетики, тощо. У країнах з низьким доходом лиха не мають фінансового ефекту, натомість значним є негативний соціальний ефект. Тому в таких країнах природні лиха можуть спричинити гуманітарну катастрофу. Так, щороку зростає кількість внутрішньо переміщених осіб. На кінець 2023 р. їх кількість становила 75,9 млн осіб, з яких 68,3 млн переміщені внаслідок конфліктів і 7,7 млн – внаслідок стихійних лих [16]. Природні катастрофи, викликані змінами клімату, часто штовхають внутрішньо переміщених осіб і біженців у замкнене коло повторних та тривалих переселень, наприклад, у 2023 р. майже всі країни, що повідомили про переселення через збройні конфлікти (42 із 45), одночасно зазнали і переміщень унаслідок природних лих [17]. З огляду на те, що клімат буде продовжуватися змінюватися, і не в кращу сторону (за прогнозами до 2040 р. рівень кліматичних небезпек суттєво збільшиться, особливо в Америці, Західно-Центральній Африці та Південно-Східній Азії), буде зростати кількість переміщених (і не тільки внутрішньо) осіб внаслідок природних катаклізмів. У регулюванні цих процесів багато питань залишаються неврегульованими, зокрема, немає визначеного та закріпленого поняття «кліматичні біженці»; практично відсутня інтеграція кліматичної міграції в глобальні й регіональні програмні документи; нерозробленими є методичні підходи до національних політик адаптації, які б враховували захист вразливих до кліматичних лих груп населення; недостатня фінансова підтримка міграційних стратегій щодо осіб, переміщених внаслідок стихійних лих; недостатня система моніторингу небезпечних для проживання територій та оцінка їх життєздатності; при зростанні кліматичної міграції зростають соціальні, екологічні та урбаністичні виклики, тощо.

Кліматичні зміни, нерівномірність розподілу природних ресурсів становлять значні виклики для сталого та стійкого розвитку як векторів глобального економічного прогресу, у той же час спричиняють значний тиск на економіку країн, особливо на ті, що ще не встигли сформувати політику раннього попередження.

Виокремлення кліматичної дипломатії серед інших видів стала об'єктивною відповіддю на глобальні зміни клімату, які впливають на довкілля, економічну стабільність та забезпечення економічного прогресу, безпеку та геополітичну стабільність. Геополітична напруженість не завжди є наслідком військових дій чи прямого конфлікту. Часто вона виникає через конкуренцію за доступ до ресурсів, наприклад, таких як нафта, природний газ, мінерали та вода. Коли країни змага-

ються за контроль над цими ресурсами, це може призвести до конфліктів, які трансформуються в довгострокові політичні діалоги та економічні перемовини. Наприклад, довготривалий період тривають суперечки щодо річки Ніл: «...відносини між десятима країнами басейну Нілу регулюються низкою договорів і угод, підписаних протягом 20-го століття (у 1902, 1929 та 1959 роках) і широко відомих як Угоди щодо річки Ніл» [18]. Економічна дипломатія сприяла розвитку інфраструктурних проектів для забезпечення країн водою. Однак, незважаючи на відновлені перемовини між Єгиптом, Ефіопією і Суданом у 2020 р. за посередництва США, ситуація залишається невирішеною, потреба у воді в країнах зростає. Додатковим негативним чинником може бути погіршення кліматичної ситуації, посилення посухи, що посилюватиме ще більше напругу у басейні Нілу [19]. Проблема Нілу – це проблема всіх країн басейнових річок, узгодити інтереси яких надзвичайно складно, тому в межах ініціативи Nile Basin Initiative не завжди можна досягти згоди. Наприклад, з 2024 р. рамкова угода Cooperative Framework Agreement (CFA) стала обов'язковою для виконання з метою «сприяння комплексному управлінню, сталому розвитку та гармонійному використанню водних ресурсів басейну, а також їх збереженню та захисту на благо нинішнього та майбутніх поколінь» [20], проте Судан і Єгипет не підтримали таку обов'язкову ініціативу. У вересні 2025 р. Єгипет і Судан після зустрічі міністрів зробили спільну заяву, що проблема басейну Східно-го Нілу виключно питання трьох країн [21].

Варто зазначити, що проблема доступу до води буде загострюватися. У звіті "The future we don't want" зазначається, що «понад 650 млн осіб, які проживають у понад 500 містах, будуть вразливими до скорочення доступності прісної води у 2050-х роках на 10 % або більше. Очікується, що світовий попит на воду зросте на 55%» [22]. Це якщо говорити про проблеми міст, де у будь-якому випадку проводяться інфраструктурні зміни та будівництво каналів транспортування води, а якщо говорити про країни, де низька стійкість до нестачі води і сильна вразливість до кліматичних змін, то тут додається ще й проблема неякісної питної води, наслідком чого є хвороби та висока смертність (якщо б було безпечне водопостачання, дотримання санітарних норм, то у 2019 р. вдалося б запобігти смерті 1,4 млн осіб [23]). Якщо проаналізувати частку населення, що користується послугами питного водопостачання, то у країнах з високим рівнем доходу у 2022 р. 94,3% населення мали доступ до безпечних джерел, і менше 0,1% були без доступу (лише поверхневі води), то у країнах, з низьким рівнем доходу, ці цифри наступні – 31,3% та 6,3% [24].

Систематизуючи існуючі підходи до розуміння кліматичної дипломатії, виокремимо основні її характеристики: глобальний характер (через міжнародне партнерство, коаліції, приєднання до глобальних та регіональних угод і програм); баланс інтересів; комплексний характер через орієнтацію

на довгостроковий ефект та прогрес, виконання цілей сталого розвитку; економічна спрямованість та інноваційність; вплив на безпеку.

Кліматична дипломатія дає можливість прослідкувати синергію економічних інтересів, екологічних пріоритетів та соціального розвитку, щоби об'єднаними зусиллями протидіяти кліматичним змінам для забезпечення економічного прогресу. Ключовим інструментами є «зелені» інвестиції, підтримка енергетичного переходу, розвиток циркулярної економіки. Кліматична дипломатія має на меті зміцнення міжнародного партнерства через інтеграцію країн у модель сталого розвитку, укладення кліматичних угод та співпрацю в межах реалізації спільних проєктів. У цьому контексті важливо знайти баланс між економічними інтересами країн та взятими екологічними зобов'язаннями відповідно до укладених угод чи долучення до міжнародних проєктів. З іншого боку, дотримання міжнародних зобов'язань потребує запровадження конкретних заходів, які не завжди мають необхідне фінансування, особливо гостро стоїть це питання для країн, що розвиваються, і саме вони найбільше страждають від частих посух, повеней, загострення соціально-економічних проблем на фоні кліматичних змін. Варто врахувати, що не всі країни мають достатньо ресурсів, щоб протидіяти цим змінам та інвестувати в проєкти. З огляду на це вкрай важко побудувати кліматично нейтральну глобальну економіку до середини XXI ст.

Також участь у міжнародних кліматичних угодах не завжди гарантує справедливий розподіл зобов'язань. Наприклад, відповідно до Кіотського протоколу було передбачено впровадження інструментів міжнародної кліматичної політики: торгівля квотами, спільне впровадження, механізм чистого розвитку, проте він мав фрагментарний характер охоплення, слабку інституційну основу, не створив обов'язкових ні зобов'язань, ні стимулів для країн із низьким рівнем доходу, відповідно вони не мали мотивації для інвестування у «зелену» економіку; деякі країни отримували більше квоти і це спричинило проблему «надлишкових квот»; та ін. Паризька угода стала більш гнучкою з позицій залучення країн та врахування їх інтересів і можливостей, проте країни часто змінюють свої зобов'язання, жорстким є система моніторингу і контролю, фінансова та технологічна підтримка іноді відбуваються із значними затримками, країни із низьким рівнем доходу мають інші пріоритети розвитку ніж «зелена» економіка, тому не мають амбітних кліматичних цілей, відповідно, зростає розрив між ними і країнами, що швидко здійснюють «зелений перехід». Саме завдяки кліматичній дипломатії вдається зберегти багатосторонній формат кліматичної політики та досягнення домовленостей. Окрім того, кліматична дипломатія є ефективною через інституційну спроможність, адже об'єднує як державних, так і недержавних акторів, тому створює певне поле для маневрування, швидкої адаптації проєктів та ініціатив до нових викликів та ризиків.

З огляду на трансформації та фрагментацію глобального розвитку, кліматична дипломатія може

стати фундаментом глобального економічного прогресу. Підсумовуючи, пропонуємо наступні вектори розвитку кліматичної дипломатії для підтримання глобального економічного прогресу. Перш за все, це формування культури розуміння глобальних кліматичних проблем та їх довгострокових наслідків, тому формування та розширення глобальної мережі науково-освітніх інституцій сприятиме кліматичній грамотності населення. Актуальним є використання інструментарію кліматичної дипломатії для зниження залежності країн від геополітичних ризиків через залежність від викопного палива, тобто активізація співпраці в сфері відновлювальної енергетики та вироблення спільних механізмів інвестування; розширення використання нових для багатьох країн інструментів фінансування, але із врахування рівня економічного розвитку та кліматичної стійкості; створення умов для впровадження інновацій в країні, що є найменш кліматично стійкими, для зменшення технологічного розриву; створення системи преференцій у торгівлі для країн, продукція яких має низький вуглецевий слід (зараз, в межах ЄС діє Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) як стримуючий інструмент), для стимулювання і підвищення конкурентоспроможності тих, хто дотримуватиметься кліматичних стандартів. Такий підхід передбачає перехід від обмежень до заохочення та розширення партнерства та довіри.

Висновки. З огляду на сучасні тренди світового розвитку та функціональне призначення економічної дипломатії на порядку денному зберігає актуальність питання вирішення кліматичних проблем. Саме це створює об'єктивні передумови для формування й інституціоналізації окремого напрямку – кліматичної дипломатії, яка поєднує інструменти економічної, екологічної та політичної взаємодії держав. Кліматичні виклики сьогодні виходять далеко за межі природоохоронної сфери та безпосередньо впливають на функціонування глобальної економіки та забезпечення економічного прогресу. Зміна клімату спричинює складні економічні та правові проблеми, пов'язані з екологічними нормами, схемами торгівлі викидами, механізмами ціноутворення на вуглець і міжнародними угодами. Невід'ємною частиною цього порядку денного є економічні ризики та колізії, які можуть виникати внаслідок нерівномірного розподілу зобов'язань між країнами з різним рівнем розвитку. З одного боку, суперечки щодо кліматичних зобов'язань та фінансової відповідальності можуть ускладнювати двосторонню й багатосторонню економічну дипломатію, поглиблюючи нерівність між країнами. А з іншого – потреба в технологічних інноваціях для пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них відкриває простір для нових форм співпраці. У глобальному вимірі політика протидії зміні клімату повинна, з одного боку, відповідати національним інтересам і стратегічним пріоритетам держав, а з іншого – не суперечити міжнародним правилам і не руйнувати систему багатостороннього управління. Баланс між цими двома вимірами досягається саме через інструменти кліматичної дипломатії, що дають можливість інтегрувати екологічний порядок

денний у ширший контекст глобальної економічної архітектури. Тому акцент на кліматичній дипломатії пояснюється об'єктивною реальністю, де питання захисту довкілля, ресурсної поляризації та екологічної деградації інтегруються у глобальну політику безпеки та стійкого розвитку.

Бібліографічний список:

- Орловська Ю., Деркач М. Розвиток економічної дипломатії України в умовах сучасних викликів міжнародних економічних відносин. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 19–24.
- Турчин Я., Івасечко О. Кліматична дипломатія як складова «м'якої сили» сучасних держав: міжнародний досвід та українські перспективи. *Humanitarian vision*. 2018. Vol. 4, Num. 2. С. 20–25.
- Тихомирова Є. Особливості сучасної кліматичної дипломатії. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 1(3). С. 18–23.
- Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2022. 95 с.
- Бохан А. В. Екологічна дипломатія в інтерактивній модальності глобалізації: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 465 с.
- Zalizniuk V. P., Wu Yanhong. Economic diplomacy in the vector of implementation of the foreign-economic strategy of the state. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 351–358.
- Virtual pre-COP30 summit calls for more ambitious climate action. WMO. 2025. 25 April. URL: <https://wmo.int/media/news/virtual-pre-cop30-summit-calls-more-ambitious-climate-action> (дата звернення: 18.08.2025).
- Kostis P.C., Kafka K.I. Examining the Interplay of Climate Change, Cultural Dynamics, and Sustainable Development: A Global Perspective. *Sustainability*. 2023. 15, no. 18: 13652. URL: <https://mdpi.com/2071-1050/15/18/13652> (дата звернення: 18.08.2025).
- Persson Johannes, Sahlin Nils-Eric, Wallin Annika. Climate change, values, and the cultural cognition thesis. *Environmental Science & Policy* 2015. Volume 52. P.1–5. URL: <https://sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901115000982> (дата звернення: 18.08.2025).
- Climate Change. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/climate-change> (дата звернення: 3.09.2025).
- State of the Global Climate 2024. WMO. 2025. 19 March. URL: <https://wmo.int/publication-series/state-of-global-climate-2024> (дата звернення: 3.09.2025).
- Climate change indicators reached record levels in 2023: WMO. Press Release. 2024. 19 March. URL: <https://wmo.int/news/media-centre/climate-change-indicators-reached-record-levels-2023-wmo> (дата звернення: 03.09.2025).
- Global Climate Highlights 2024. URL: <https://climate.copernicus.eu/global-climate-highlights-2024> (дата звернення: 03.09.2025).
- Weather and Climate Extreme Events in a Changing Climate. Chapter 11. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/chapter/chapter-11/> (дата звернення: 28.08.2025).
- WMO Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970–2019). URL: <https://library.wmo.int/records/item/57564-wmo-atlas-of-mortality-and-economic-losses-from-weather-climate-and-water-extreme> (дата звернення: 13.08.2025).
- Global Report on Internal Displacement. 2024. URL: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2024/> (дата звернення: 25.08.2025).
- No Escape: On the Frontlines of Climate, Conflict and Displacement. URL: <https://unhcr.org/media/no-escape-frontlines-climate-change-conflict-and-forced-displacement> (дата звернення: 25.08.2025).
- Khalil Al-Anani. Water Conflict Between Egypt and Ethiopia: A Defining Moment for Both Countries. 2020. 16 Jun. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/water-conflict-between-egypt-and-ethiopia-a-defining-moment-for-both-countries/> (дата звернення: 03.09.2025).
- Ayferam Gashaw. The Nile Dispute: Beyond Water Security. 2023. 19 January. URL: <https://carnegieendowment.org/sada/2023/01/the-nile-dispute-beyond-water-security?lang=en> (дата звернення: 05.09.2025).
- Cooperative Framework Agreement. Nile Basin Initiative. URL: <https://nilebasin.org/about-us/cooperative-framework-agreement> (дата звернення: 04.09.2025).
- Sudan: Egypt, Sudan Reject Other Nile Basin Countries' Involvement in GERD Talks, Insist Tripartite Negotiations Only. URL: <https://allafrica.com/stories/202509050294.html> (дата звернення: 20.09.2025).
- The future we don't want. How Climate Change Could Impact the World's Greatest Cities. UCCRN. Technical Report. 2018. URL: <https://c40.org/what-we-do/scaling-up-climate-action/water-heat-nature/the-future-we-dont-want/> (дата звернення: 04.09.2025).
- Water, sanitation and hygiene. The Global Health Observatory. URL: <https://who.int/data/gho/data/themes/water-sanitation-and-hygiene> (дата звернення: 04.09.2025).
- Clean Water. URL: <https://ourworldindata.org/clean-water> (дата звернення: 04.09.2025).

References:

- Orlovskaya Yu., Derkach M. (2024). Rozvytok ekonomichnoi dyplomatii Ukrainy v umovakh suchasnykh vyklykiv mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn [Development of economic diplomacy of Ukraine in the context of modern challenges of international economic relations]. *Ekonomicznyj prostor – Economic space*, no.189, pp. 19–24.
- Turchyn Ya., Ivasechko O. (2018). Klimatychna dyplomatiia yak skladova "miakoi syly" suchasnykh derzhav: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy [Climate diplomacy as a complex of "soft power" of modern states: international experience and ukrainian prospects]. *Humanitarian vision – Humanitarian vision*, vol. 4, no. 2, pp. 20–25.
- Tykhomirova Ye. (2018). Osoblyvosti suchasnoi klimatychnoi dyplomatii [Features of Modern Climatic Diplomacy]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii – International relations, public communications and regional studies*, no. 1(3), pp. 18–23.
- Yevropeyskyi zelenyi kurs i klimatychna polityka Ukrainy : analit. dop. / [S. P. Ivaniuta, L. M. Yakushenko] ; za zah. red. A. Yu. Smenkovskoho. Kyiv : NISD, 2022. 95 p.
- Bokhan A. V. Ekologichna dyplomatiia v interaktyvni modalnosti hlobalizatsii: monohrafiia. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2018. 465 p.
- Zalizniuk V. P., Wu Yanhong. (2023). Economic diplomacy in the vector of implementation of the foreign-economic strategy of the state. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, no. 10 (40), pp. 351–358.
- Virtual pre-COP30 summit calls for more ambitious climate action. WMO. 2025. 25 April. Available at: <https://wmo.int/media/news/virtual-pre-cop30-summit-calls-more-ambitious-climate-action> (accessed August 18, 2025).
- Kostis P. C., Kafka K. I. (2023). Examining the Interplay of Climate Change, Cultural Dynamics, and Sustainable Development: A Global Perspective. *Sustainability*. 15, no. 18: 13652. Available at: <https://mdpi.com/2071-1050/15/18/13652> (accessed August 18, 2025).
- Persson Johannes, Sahlin Nils-Eric, Wallin Annika. (2015). Climate change, values, and the cultural cognition thesis. *Environmental Science & Policy*. Volume 52. P. 1–5. Available at: <https://sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901115000982> (accessed August 18, 2025).
- Climate Change. Our World in Data. Available at: <https://ourworldindata.org/climate-change> (accessed September 3, 2025).

11. State of the Global Climate 2024. WMO. 2025. 19 March. Available at: <https://wmo.int/publication-series/state-of-global-climate-2024> (accessed September 3, 2025).
12. Climate change indicators reached record levels in 2023: WMO. Press Release. 2024. 19 March. Available at: <https://wmo.int/news/media-centre/climate-change-indicators-reached-record-levels-2023-wmo> (accessed September 3, 2025).
13. Global Climate Highlights 2024. Available at: <https://climate.copernicus.eu/global-climate-highlights-2024> (accessed September 3, 2025).
14. Weather and Climate Extreme Events in a Changing Climate. Chapter 11. Available at: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/chapter/chapter-11/> (accessed August 28, 2025).
15. WMO Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970–2019). Available at: <https://library.wmo.int/records/item/57564-wmo-atlas-of-mortality-and-economic-losses-from-weather-climate-and-water-extreme> (accessed August 13, 2025).
16. Global Report on Internal Displacement. 2024. Available at: <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2024/> (accessed August 25, 2025).
17. No Escape: On the Frontlines of Climate, Conflict and Displacement. Available at: <https://www.unhcr.org/media/no-escape-frontlines-climate-change-conflict-and-forced-displacement> (accessed August 25, 2025).
18. Khalil Al-Anani. (2020). Water Conflict Between Egypt and Ethiopia: A Defining Moment for Both Countries. 16 Jun. Available at: <https://arabcenterdc.org/resource/water-conflict-between-egypt-and-ethiopia-a-defining-moment-for-both-countries/> (accessed September 3, 2025).
19. Ayferam Gashaw. (2023). The Nile Dispute: Beyond Water Security. 19 January. Available at: <https://carnegieendowment.org/sada/2023/01/the-nile-dispute-beyond-water-security?lang=en> (accessed September 5, 2025).
20. Cooperative Framework Agreement. Nile Basin Initiative. Available at: <https://nilebasin.org/about-us/cooperative-framework-agreement> (accessed September 4, 2025).
21. Sudan: Egypt, Sudan Reject Other Nile Basin Countries' Involvement in GERD Talks, Insist Tripartite Negotiations Only. Available at: <https://allafrica.com/stories/202509050294.html> (accessed September 20, 2025).
22. The future we don't want. How Climate Change Could Impact the World's Greatest Cities. UCCRN. Technical Report. 2018. Available at: <https://c40.org/what-we-do/scaling-up-climate-action/water-heat-nature/the-future-we-dont-want/> (accessed September 4, 2025).
23. Water, sanitation and hygiene. The Global Health Observatory. Available at: <https://who.int/data/gho/data/themes/water-sanitation-and-hygiene> (accessed September 4, 2025).
24. Clean Water. Available at: <https://ourworldindata.org/clean-water> (accessed September 4, 2025).

Стаття надійшла: 13.08.2025

Стаття прийнята: 17.09.2025

Стаття опублікована: 28.11.2025